

وحدت امت اسلامی ضرورت عصر حاضر

وحدت امت اسلامی ضرورت عصر حاضر

مسلم آخوندی- زهرا مددی

چکیده

هندي و چيني سفال جام ماست رومي و شامي گل اندام ماست

قلب ما از هند و روم و شام نيست مرز و بوم ما به جز اسلام نيست [1] اقبال

وحدت امت اسلامی، ضرورتی اجتناب ناپذیری است که بویژه در یکصد و پنجاه سال اخیر همزمان با یورش سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی غرب از سوی بزرگان و مصلحان جهان اسلام مطرح و بر آن فشاری شده است. پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظام مقدس جمهوری اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) نقطه عطفی این اندیشه بود. جمهوری اسلامی به عنوان امت القرای جهان اسلام با استفاده از اقتدار سیاسی و تبلیغی، قدرت با عظمت وحدت و همدلی را به اقصی نقاط جهان اسلام و انسان‌های حق طلب رساند و جنبه‌های نظری و عملی این اندیشه را برای همه‌ی اندیشمندان تبیین نمود و اکنون مسلمانان جهان ثمره‌ی این وحدت و همدلی را در پیروزی ملتی می‌بینند که با اتکال به خداوند، اقتدا به رهبری یک فقیه وارسته و مجاهد و تکیه بر وحدت بر رژیم تا دندان مسلح و وابسته‌ی پهلوی پیروز شده و در برابر همه‌ی توطئه‌های دشمنان غدار، به ویژه امریکای جنایتکار مقتدارانه استاده است. می‌کشیم در این مختصر، نگاهی هر چند اجمالی به ریشه‌های وحدت، روند تکاملی وحدت، علل و عوامل تفرقه و معرفی اسوه‌های وحدت در جهان اسلام داشته باشیم.

شاید برخی گمان کنند که مسئله وحدت امت اسلامی، مقوله‌ای تازه است که با ظهور انقلاب اسلامی و یا طی قرن مطرح گردیده است. در حالی که با نگاهی به کتاب و سنت، درمی‌یابیم که این موضوع دارای ریشه‌های عمیق در این دو منبع نورانی و حیاتبخش است. خدای متعال در کتاب کریم خویش، قرآن، انسان‌ها را به اتحاد در صراط مستقیم حرکت به سوی امت واحد فرامی‌خواند:

«كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثْنَا لِكُلِّ بَلَدٍ مِّنْهُمُ مَّوَدَّعًا وَوَعْدًا مُّؤَدَّدًا لِّمَن يَّرْتَدَّىٰ...» [2]

اما چه چاره که انسانها به واسطه آزمندیها، حسادتها و دیگر صفات رذیله خویش از راه حق، دور افتادند و پای در وادی اختلاف و ظلم نهادند. آنگاه خداوند پیامبران را برای دعوت انسانها به یگانگی و پرستش خدای واحد [3] و پذیرش دین واحد برانگیخت. همه پیامبران الهی در این راه، متحد بودند و اگر چه آئین توحیدی اسلام را به مقتضای درک و فهم مخاطبان خود در قالب شرایع گوناگون تبلیغ می‌کردند، [4] اما هرگز ذرّه‌ای در راه توحید، با هم اختلاف نداشتند. [5]

بدین سان، خداوند در مرحله دوم، همه پیروان مکاتب الهی را به وحدت و یکپارچگی در برابر سردمداران شرک و کفر و ماده‌پرستی فرامی‌خواند:

«... قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ...».

«ای پیامبر به اهل کتاب بگو: بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خدای یگانه را نپرستیم.» [6]

محور وحدت در این مرحله نیز نکاتی است که باید در میان پیروان همه ادیان الهی مشترک باشد، یعنی: «خدا پرستی و عقیده به انبیای پیشین» به‌ویژه قهرمان توحید، حضرت ابراهیم(ع) که مورد وثوق و علاقه پیروان همه ادیان آسمانی بوده است.

در این مرحله، خداوند، امت همه پیامبران را امتی یگانه می‌نامد [7] و وظیفه‌ای این رهبران الهی را که همانا اقامه دین و دوری از هر گونه تفرقه و تشتت است، به آنان گوشزد می‌کند. [8]

در مرحله سوم که مهترین مرحله است، خداوند، مسلمانان را به حفظ وحدت و ایجاد رابطه رحمت و اخوت با یکدیگر فرمان می‌دهد. در یک آیه، پیروان پیامبر رحمت(ص) را با این ویژگی که آنان با یکدیگر مهربان و در برابر کفار، شدیدند، توصیف می‌نماید. [9] در آیه دیگری مسلمانان را به چنگ زدن به ریسمان مستحکم الهی و دوری از تفرقه سفارش می‌کند و نعمت برادری را که به برکت اسلام عزیز به دست آورده‌اند و نیز نعمت نجات از پرتگاه آتش تنازع و تفرقه را به یادشان می‌آورد. [10] و در آیه دیگری آنان را به پیروی از خدا و رسولش دعوت و از تفرقه و چند دستگی که موجب سستی و شکسته شدن هیمنه و ابهت آنان در برابر کفار و منافقین می‌گردد، بر حذر می‌دارد. [11] سپس به پیامبرش و همه کسانی که به سلک پیروی از او درآمده‌اند، گوشزد می‌کند که از جرگه تفرقه‌افکنان در دین و آنان که گروه گروه به پیروی از عقاید باطل مشغول شده و باعث انحراف در دین مردم شدند، دوری گزینند [12] این آیات و آیات فراوان دیگری که این گفتار، گنجایش شرح و بیان آنها را ندارد، نشان از عنایت فراوان شارع مقدس به امر حیاتی حفظ وحدت در میان مسلمانان دارد. به ویژه که اعتقاد به وحدت رکن اساسی فرهنگ اهل بیت(ع) است. سیره‌ی امام علی(ع) نیز حفظ وحدت بود. چنانکه امام(ع) در نامه‌ی به ابوموسی اشعری می‌نویسند:

« پس بدان، در امت اسلام، هیچ کس همانند من وجود ندارد که به وحدت امت محمد(ص) و به انس گرفتن آنان به همدیگر از من دلسوزتر باشد و من در این کار، پاداش نیک و سرانجام شایسته از خدا می‌طلبم و به آنچه پیمان بستم وفادارم...» [13]

اما(ع) همچنین در خطبه 146 نهج البلاغه در توصیف جایگاه ولایت و رهبری در ایجاد اتحاد و همدلی بین آحاد مردم می‌فرماید:

« جایگاه رهبر چونان ریسمان محکم است که مهره‌ها را متحد ساخته به هم پیوند می‌دهد. و در بیان قدرت اتحاد مسلمانان می‌فرماید:

« عرب، امروز اگرچه از نظر تعداد اندک، اما با نعمت اسلام فراوانند. و با اتحاد و هماهنگی قدرتمندند.» [14]

سیر تکاملی وحدت

با گسترش اسلام اگرچه ورود مردم از سرزمینها و فرهنگهای گوناگون به آئین اسلام بیشتر شد اما

سیاست‌های تفرقه‌افکنانه خلفای اموی و عباسی در تأسیس و تبلیغ فرق ضاله چنانکه پیامبر اکرم(ص) پیش‌بینی فرموده بود، موجب تفرقه و تقسیم مسلمانان به ملل و نحل گوناگون گردید اما این امر هرگز موجبات جدایی مسلمانان از یکدیگر را فراهم نیاورد، زیرا در عالم اسلام، هرکس از فرقه، مذهب و عقیده‌ای که بود، در اصل مسلمان‌نی، خود را با دیگر مسلمانان مشترک می‌دید و در همه امور با آنان مشارکت و همراهی می‌نمود.

استاد گرامی جناب آقای دکتر سید جعفر شهیدی پس از اشاره به گستره‌ای سرزمینهای اسلامی در قرنهای نخستین هجرت و پی‌افکندن تمدن درخشان و متحد اسلامی می‌نویسد:

« ملتها از نژادهای مختلف در سرزمینهای از جهت شرایط جغرافیایی مخالف با یکدیگر، همه با هم کار می‌کردند و هر ملّت از نتیجه‌ای کار و کوشش ملت دیگر برخوردار می‌گردید. دانشمندی از فرغانه در منتهی‌الیه مشرق اسلامی با وسایل ابتدایی آن روز به راه افتاد و خود را در غرب عالم اسلامی می‌رساند تا از محضر عالمی که شهرت او به شهر وی رسیده بود، بهره گیرد. عالمی کتابی نوشت و کتاب او از غرب سرزمین‌های اسلامی به شرق آن می‌رسید و دانشمندی از این سرزمینه به آن توضیحی می‌نوشت و یا بر مطالب آن خرده می‌گرفت و هر دو دانشمند در نوشته خود، حرمت یکدیگر را نگاه می‌داشتند. بازرگانی کالای خود را از ری، سیراف، بصره یا بغداد به ریاط، فاس یا مکناس می‌فرستاد. دسراسر این راه دراز، کالای او از خیانت کاروان سالار مصون بود و نقدینه‌ای که همراه این کاروان می‌فرستاد، تمام و کمال به گیرنده آن می‌رسید.»

ایشان در ادامه ضمن بیان این مطلب که در تمام این راههای دور و دراز در مسیر گذر از سرزمین‌های مختلف، تنها گذرنامه قبول واژه «سلام علیکم» بود، می‌نویسد: «مسلمانانی که در این پهنه می‌زیستند، یک مذهب نداشتند، مذاهب شافعی، حنفی، مالکی، امامی و زیدید برای منطقه‌ها حکومت می‌کردند، ولی همگان با هم چون برادر بودند و همگان با هم دستیت واحد در برابر بیگانگان بودند.» [15]

علل و عوامل تفرقه و انحطاط مسلمانان

اما چه شد این اتّحاد و همدلی زیبا و عزّت‌بخش برهم خورد؟ بی‌گمان بیان تمامی علل و عوامل در این گفتار امکان‌پذیر نیست اما به اجمال می‌توان گفت که بروز جنگهای صلیبی، بیداری مغرب زمین از خواب

هزارساله قرون وسطی، نفوذ استعمار به سرزمینهای اسلامی و حاکمیت عناصر نالایق و وابسته در جهان اسلام از عمده‌ترین علل و عوامل شکست اتحاد مسلمانان هستند [16].

مطالعه یادداشتها و خاطرات جاسوسان، سفرها و مستشرقین غربی که با مأموریت‌های گوناگون و استعماری به جهان اسلام سفر کردند به خوبی رد پای تفرقه در میان مسلمین را نشان می‌دهد. «همفر» جاسوس وزرات مستعمرات انگلستان از جمله کسانی است که خاطرات نو استعماری خویش به کشورهای اسلامی را به رشته تحریر درآورده از جنایات هولناک استعمارگران در این خصوص پرده برداشته است. او در کتاب خویش در بخش ذکر نقاط قوت مسلمانان در اولین بند، اذعان می‌کند که «مسلمانان، اهمیت به ملیت‌ها، وطن‌ها، زبانها و رنگها و سوابق بلاد نمی‌دهند.» او در ادامه در بخش دیگری به اختلاف شیعه و سنی، اختلاف بین ملتها و دولت‌های آنان و اختلاف میان دو حکومت (ترک و فارس) [17] به عنوان یکی از نقاط ضعف مسلمانان اشاره کرده [18] و در مقام توصیه برای گسترش دامنه این اختلاف اینگونه داد سخن می‌دهد که:

«اختلاف موجود را می‌توان با تکثیر سوءخلق، میان گروه‌های متنازع، هرچه بیشتر دامن زد. می‌توان کتابهایی نشر داد که در آن بعضی از مذاهب را مورد توهین قرار داد. لازم است در راه تخریب و تفرقه میان مسلمانان پول به حد کافی صرف شود.» [19]

و در نهایت در مسیر از بین رفتن قوت مسلمانان، پیشنهاد می‌کند:

«بسیار ضروری است کاری کنیم که از هر سو غریزه‌های ملتها خواهی و اقلیم‌پرستی و تبعیضات نژادی و ترک و فارس و عرب و عجم و از این قبیل تعصبات تفرقه‌انداز راه بیفتد و نیز لازم است مسلمانان را وادرا کنیم که اهمیت بسیاری به تمدن‌های پیش از اسلامشان بدهند و قهرمانان و شخصیت‌های قبل از اسلام را زنده کنیم. مانند احیای فرعونیت- فرعونها- در مصر، احیای زرتشتی‌گری در ایران و احیای بابلیه در عراق...» [20]

براساس همین سیاست تفرقه‌افکنانه است که جاسوس مذکور در خاطراتش اعتراف به فریب شیخ محمد عبدالوهاب و تأسیس فرقه انحرافی و سلفی «وها بیت» می‌نماید [21] از آن پس توصیه‌های مستر همفر و دیگر عوامل استعمار روس و انگلیس و در مقاطع بعدی آمریکا و صهیونیسم، مو به مو با صرف هزینه‌های گزاف به اجرا درآمد و امروز ثمره اجرای این توطئه‌ها در شکل فرقه‌های سلفی، وهابی، بهائیت، بابیت، قادیانی و غیره از سویی و گسترش ایده‌ی پان عربی، پان ایرانی و خلاصه نشر اندیشه‌ی برتری نژادی و ملی‌گرایی در جهان اسلام از سوی دیگر موجبات بیش از پیش امت اسلامی را فراهم آورد.

تجزیه‌ی امپراطوری وسیع عثمانی در پایان جنگ جهانی اول (1918-1914 م) توسط دول متفق نیز موجب تشکیل کشورهای ضعیف و دست‌نشانده با رهبرانی ضعیف‌تر و دست‌نشانده‌تر گردید. در حقیقت این کشورها لقمه‌های راحت‌الحلقومی بودند که استعمار کهنه و نو برای بلعیدن آماده کرده بود.

تلاش مصلحان جهان اسلام در راه وحدت

با ظهور این حوادث و آگاهی روزافزون توده‌ها، علما و مصلحان عالم اسلام، ضرورت حضور در میدان مبارزه را بیش از پیش احساس کردند و از حدود صد و پنجاه سال پیش تلاش گسترده‌ای را در راه اتحاد و اقتدار مسلمانان آغاز نمودند. و این تلاش و مبارزه تنها به علمای شیعه اختصاص نداشت بلکه علمای اهل سنت نیز در این مسیر انصافاً پا به پای شیعیان کوشیدند.

تلاش بی‌وقفه شیخ محمد عبده (1322-1266 ق) و شیخ عبدالرحمن کواکبی (1265 هـ. ق) سنتی مذهب در کنار استاد و عالم شیعی چون شید جمال‌الدین اسدآبادی و یا مناظرات منطقی و صمیمانه شیخ محمود شلتوت رئیس جامع‌الزهر و علامه سید شرف‌الدین عاملی که موجب صدور فتوای تاریخی آن عالم فرزانه اهل سنت مبنی بر قرار دادن فقه جعفری در کنار مذاهب چهارگانه اهل سنت گردید، از جلوه‌های زیبای تلاش گسترده علما در راه بازگشت جهان اسلام به وحدت استراتژیک و همه‌جانبه در برابر دشمنان است. شیخ محمود شلتوت یکی از اعضای اصلی جماعت تقریب مذاهب اسلامی است که در سال 1360 هجری قمری در مصر تأسیس گردید و بعدها کار خود را در ایرن با نام «مجمع تقریب مذاهب اسلامی» با قوت و قدرت ادامه داد.

از دیگر عالمان اهل سنت در قرن اخیر که در راه وحدت مسلمانان کوشیدند، می‌توان به تلاش‌های ارزنده شیخ محمد غزالی (متولد 1334 هـ. ق) و علامه اقبال لاهوری (1357-1252 هـ. ق) اشاره کرد. بزرگانی که برای اشاعه فرهنگ وحدت، سفرهای طولانی کردند و موضعگیریه‌ها و آثارشان مؤید ندای وحدت شیعه و سنتی در جهان اسلام از سوی دیگر علمای بزرگوار شیعه مانند علامه امینی صاحب کتاب ارزشمند «الغدیر» مرجع عالیقدر شیعه حضرت آیه بروجردی (اعلی‌المقامه)، علامه شهید مرتضی مطهری تلاش وسیعی برای تقریب مذاهب اسلامی و وحدت و انسجام مسلمین انجام داده‌اند. به‌ویژه حضرت امام خمینی (ره). مجموعه مبارزات، موضعگیریه‌ها و آثار قلمی و زبانی او از سال 1323 شمسی به این سو نشان از تلاش بی‌وقفه و مبارزه خستگی‌ناپذیر امام راحل (ره) در برابر توطئه‌های تفرقه‌افکنانه استکبار و صهیونیسم جهانی

به سرکردگی آمریکایی جهانخوار و دعوت مسلمانان به وحدت و مقابله با توطئه دشمنان است.

و اکنون این پیام خلف صالح امام راحل(ره) رهبر عالیقدر انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای است که حفظ وحدت اسلامی را یک فریضه دانسته و می‌فرماید:

« وحدت امروز یک فریضه‌ای حتمی است که با همکاری خردمندان و دلسوزانه می‌تواند راه‌های عملی آن پیموده شود.» [22]

[1] - اقبال لاهوری- محمد- کلیات اشعار به اهتمام احمد سروش- انتشارات کتابخانه سنایی- 1368 صفحه 76.

[2] - بقره/213 .

[3] - انبیاء/92 و توحید/1.

[4] - شوری/13.

[5] - حضرت اما خمینی(ره) در بعضی از بیانات خود به این مضمون اشاره می‌فرمودند که اگر همه پیامبران را در جایی جمع کنند هیچکدام از آنه با یکدیگر اختلافی پیدا نمی‌کند .

[6] - آل عمران/64 .

[7] - مؤمنون/ 51-52 و انبیاء/ 92.

[8] - شوری/ 13 .

- [9] - فتح / 29.
- [10] - آل عمران / 103.
- [11] - انفال / 46.
- [12] - انعام / 159 .
- [13] - نهج البلاغه - نامه 78 - صفحه 519.
- [14] - همان - خطبه 146 - صفحه 269 .
- [15] - شهیدی- جعفر- از دیروز تا امروز(مجموعه مقالات و...) انتشارت علمی و فرهنگی 1374- صص 303- 304.
- [16] - همفر- خاطرات مستر همفر جاسوس انگلیس در کشورهای اسلامی- ترجمه علی کاظمی- انتشارات کانون نشر اندیشه- قم بی تا- ص 99 .
- [17] - احتمالاً جنگهای ایران و عثمانی در قرون هفده و هیجده میلادی باید منظور باشد.
- [18] - همان- صفحه 94 .
- [19] - همان- صص 102- 101 .
- [20] - همان- صفحه 105.
- [21] - همان- صص 81- 57 .
- [22] - از پیام حج مقام معظّم رهبری، به نقل از روزنامه جوان چهارشنبه 28 آذر 1386 سال هشتم شماره 2483.

